

Мацера С. М.,

к.е.н., доц., декан факультету економіки та підприємництва, доцент кафедри маркетингу та підприємництва, Вінницький кооперативний інститут, м. Вінниця

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті визначено особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України, що складаються з позитивних та негативних аспектів інвестиційного середовища та інвестиційного клімату країни. Автором здійснено аналіз динаміки залучених іноземних інвестицій, охарактеризовано галузі національного господарства, які отримують найбільше іноземного капіталу. Також здійснено дослідження регіонального розподілу залучених іноземних інвестицій в Україні та визначено найбільші області-реципієнти інвестицій. У статті наведено результати рейтингових оцінювань інвестиційного середовища в Україні та визначено негативні аспекти під час залучення прямих іноземних інвестицій. Автором узагальнено позитивні та негативні сторони інвестиційного клімату в Україні та запропоновано шляхи вирішення основних проблем надходження іноземного капіталу в економіку країни.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, інвестиційна привабливість, інвестиційне середовище, державне регулювання інвестиційної діяльності, регіональний розподіл іноземних інвестицій.

Matsera S. M.,

Ph.D., Associate Professor, Dean of the Faculty of Economics and Entrepreneurship, Associate Professor of the Department of Marketing and Entrepreneurship, Vinnytsya Cooperative Institute, Vinnytsya

FEATURES OF ATTRACTION OF THE FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN UKRAINE

Abstract. The article defines the peculiarities of foreign direct investments in Ukraine, consisting of the positive and negative aspects of the investment environment and investment climate of the country. The author analyzes the dynamics of attracted foreign investments, characterizes the branches of the national economy that receive the most foreign capital. Also, the research of the regional distribution of foreign investments in Ukraine is implemented and the largest regions – recipients of investments are determined. The article provides the results of the rating assessments of the investment environment in Ukraine and identifies the negative aspects while attracting foreign direct investments. The author generalized positive and negative aspects of investment climate in Ukraine and proposed the ways of solving the basic problems of capital inflows into the economy.

Keywords: foreign direct investments, investment attractiveness, investment environment, government regulation of investment activities, regional distribution of foreign investments.

Постановка проблеми. Проблема інвестиційної привабливості та сприятливого інвестиційного середовища в Україні протягом тривалого періоду є актуальною. На сьогодні дуже важливим є процес збільшення надходження обсягів іноземного капіталу в Україну, оскільки ці кошти є значним додатковим ресурсом для економічного зростання країни та вирішення проблем на рівні незбалансованості економічного розвитку її регіонів. Крім того, важливо враховувати і той факт, що прямі іноземні інвестиції можуть розглядатися не лише як джерело капіталу, але також як потік нових технологій, навиків менеджменту і системи маркетингу та логістики, що, у свою чергу, стимулюють конкуренцію, новачі,

аккумуляцію капіталу і завдяки цьому створюють робочі місця та спричиняють економічне зростання.

Україна як одна з європейських країн має ряд переваг, які приваблюють іноземного інвестора, та характеризується низкою негативних моментів, що заважають реалізувати потенціал інвестиційної політики країни. Незважаючи на значну кількість досліджень, особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України пов'язані з потребою постійного моніторингу та детального вивчення їх оперативних змін. За змінами інвестиційного середовища проводиться постійний нагляд з боку іноземних організацій та рейтингових агентств. Однак, на нашу думку, питання покращення інвестиційного

клімату є першочерговими завданнями для вітчизняної науки. Отримання актуальної інформації про двоякий вплив іноземного інвестування на економіку країни-реципієнта допоможе якнайшвидше вирішити основні проблеми формування і збереження стійкого інтересу інвесторів до країни і сприянню залученню інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики залучення іноземних інвестицій присвятили свої роботи такі вчені: А. Пересада, В. Петрушевська, І. Бланк, В. Швець, А. Гайдуцький, В. Шевчук, О. Носова, Л. Борщ та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення особливостей, що складаються з позитивних та негативних аспектів, під час залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впродовж останніх декількох років в Україні спостерігається покращення ситуації щодо залучення іноземних інвестицій в економіку країни (табл. 1). Проте обсяги залучених інвестицій на сьогодні не відповідають тому рівню, який реально необхідний вітчизняній економіці.

За даними Державної служби статистики, обсяг залучених із початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 31 грудня 2015 р. становив 43371,4 млн дол. США,

що у розрахунку на душу населення становить 1014,29 дол. США [9].

Таблиця 1

Обсяги прямих іноземних інвестицій за 2010-2015 рр.*

Станом на 01.01	Прямі іноземні інвестиції в Україну	Прямі інвестиції з України
2010	39175,7	6204,0
2011	43836,8	6846,3
2012	48991,4	6878,9
2013	53679,3	6462,6
2014 (без зони АТО)	575056,4	6597,4
2015 (без Криму)	45744,8	6350,6
31.12.2015 (без зони АТО)	43371,4	6210,0

*Джерело: Державна служба статистики [9]

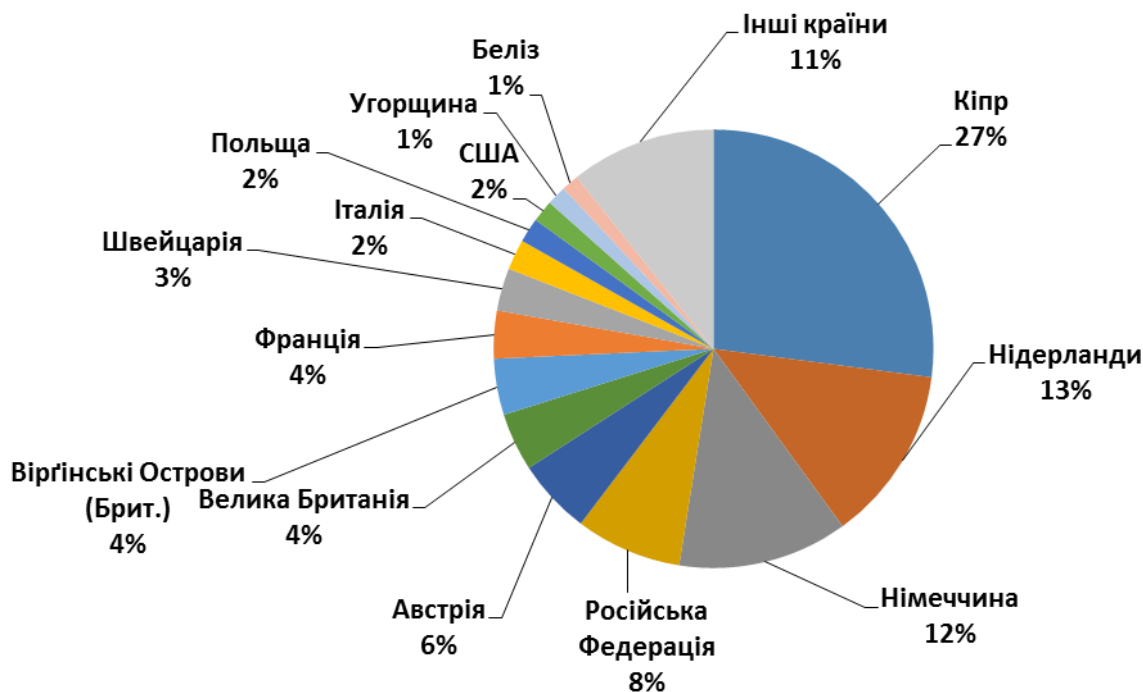

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) із країн світу в економіку України станом на 31.12.2015 р.^{1*}

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

*Джерело: Державна служба статистики [9]

Примітка. Перелік країн визначено, зважаючи на найбільші обсяги інвестицій, що здійснені в економіку України.

У 2015 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 3763,7 млн дол. США та вилучено 891,3 млн дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Зменшення вартості акціонерного капіталу за рахунок переоцінки, утрат та перекласифікації становило 5245,8 млн дол. США, у т.ч. за рахунок курсової різниці 5024,3 млн дол. США [6].

Інвестиції надійшли зі 134 країн світу. З країн ЄС із початку інвестування внесено 33042,3 млн дол. США інвестицій (76,2% загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу – 10329,1 млн дол. США (23,8%) [9]. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 83,0% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 11744,9 млн дол. США, Нідерланди – 5610,7 млн дол. США, Німеччина – 5414,3 млн дол. США, Російська Федерація – 3392,1 млн дол. США, Австрія – 2402,4 млн дол. США, Велика Британія – 1852,5 млн дол. США, Віргінські Острови (Брит.) – 1798,9 млн дол. США, Франція – 1528,1 млн дол. США, Швейцарія – 1364,2 млн дол. США та Італія – 972,4 млн дол. США (рис. 1).

Основними регіонами, в які спрямовувалася переважна більшість інвестицій, є промислово розви-

нені області. Найбільший обсяг іноземних інвестицій надходить до шести регіонів України: Дніпропетровської, Харківської, Київської, Львівської, Одеської, Запорізької областей та до міста Києва (понад 80 % всіх залучених прямих іноземних інвестицій) (табл. 2).

Зазначені регіони є такими, що на сьогодні є найбільш економічно розвиненими та інвестиційно привабливими для іноземних інвесторів. Однак таке спрямування прямих іноземних інвестицій у регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів та посилює подальше збільшення розриву в їх розвитку.

На підприємствах промисловості станом на 31.12.2015 р. зосереджено 13280,1 млн дол. США (30,6%) прямих інвестицій, у т.ч. переробної – 11331,7 млн дол. США, добувної промисловості й розроблення кар'єрів – 1243,6 млн дол. США, з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 629,6 млн дол. США. У підприємства металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів унесено 5309,7 млн дол. США прямих інвестицій, виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 2426,0 млн дол. США,

Таблиця 2

Розподіл прямих іноземних інвестицій в Україну за областями у 2010-2015 рр.*

Області	У сумі, млн дол. США			У %		
	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
<i>Україна</i>	<i>57 056,4</i>	<i>45 744,8</i>	<i>43 371,4</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
АР Крим	1608,9	-	-	2,82	-	-
Вінницька	278,7	250,9	187,1	0,49	0,55	0,43
Волинська	339,3	271,8	248,1	0,59	0,59	0,57
Дніпропетровська	9092,1	7758,7	7182,9	15,94	16,96	16,6
Донецька	3510,5	2550,4	1827,7	6,15	5,58	4,2
Житомирська	387,7	286	249,3	0,68	0,63	0,57
Закарпатська	447,4	376,6	311,5	0,78	0,82	0,72
Запорізька	1124,7	885,2	931,7	1,97	1,94	2,15
Івано-Франківська	813,5	925,9	836,6	1,43	2,02	1,93
Київська	1948,3	1653,8	1627,1	3,41	3,62	3,8
Кіровоградська	150,9	84,7	64,4	0,26	0,19	0,15
Луганська	889,8	671,1	582,4	1,56	1,47	1,34
Львівська	1706	1374,9	1248,1	2,99	3,01	2,9
Миколаївська	280,5	232,6	212,7	0,49	0,51	0,49
Одеська	1670,7	1432,5	1337,4	2,93	3,13	3,1
Полтавська	1065,1	1029,1	1000,6	1,87	2,25	2,3
Рівненська	312,9	269,3	220,2	0,55	0,59	0,51
Сумська	427,2	264,7	201,6	0,75	0,58	0,46
Тернопільська	68,2	56,4	50,1	0,12	0,12	0,12
Харківська	2216,3	1726	1569,5	3,88	3,77	3,6
Херсонська	279,4	210,4	210,6	0,49	0,46	0,49
Хмельницька	225,5	189,2	166,8	0,40	0,41	0,38
Черкаська	890	510,4	352,9	1,56	1,12	0,81
Чернівецька	69,8	68,7	59,3	0,12	0,15	0,14
Чернігівська	128,6	103,8	92,2	0,23	0,23	0,21
м. Київ	29932	23183,1	20770,8	52,46	50,68	47,89

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики

виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 1097,6 млн дол. США, машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування – 808,8 млн дол. США, виробництва хімічних речовин і хімічної продукції – 747,9 млн дол. США. [9]. Створюючи сприятливі умови для вкладання іноземного капіталу, практично в усіх країнах світу процес залучення іноземних інвестицій у тій чи іншій формі регламентується: їхній приплив заохочують в одні галузі виробництва й обмежують в інших. У розвинених країнах існують обмеження на право власності на підприємства стратегічних галузей з боку іноземних інвесторів і ступені їх впливу і правомочності. Отже, якщо Україна прагне зміцнити свою економічну безпеку, вона має не просто забезпечити зростання надходження обсягів прямих інвестицій, а дотримуватися виваженої державної інвестиційної стратегії.

Як показує практика, іноземних інвесторів більше приваблюють види діяльності з більш високим рівнем рентабельності. Так, в установах фінансової та страхової діяльності акумульовано 11823,9 млн дол. США, або 27,3% загального обсягу прямих інвестицій, на підприємствах оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 5659,5 млн дол. США (13,0%), в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, – 3482,8 млн дол. США (8,0%), у сфері інформації та телекомунікацій – 2308,7 млн дол. США (5,3%), професійної, наукової та технічної діяльності – 2174,5 млн дол. США (5,0%) [6].

При оцінюванні реалізації інвестиційної політики України міжнародними рейтинговими агентствами існує ряд позитивних моментів. Так, у рейтингу інвестиційної привабливості країн світу International Business Compass 2015, опублікованому компанією BDO, Україна за 2015 рік піднялася на 20 позицій. Розташовуючись на 89 місці, Україна входить до переліку країн, що показали найкраще зростання за рік, нарівні з Білоруссю і Латвією. Для порівняння: у 2014 р. Україна займала 109 місце [7].

У рейтингу легкості ведення бізнесу, за даними Світового банку, Україна посіла 83 місце, покращивши свої позиції на 4 пункти порівняно з минулим роком. У доповіді Doing Business 2016 відзначається, що ключовою реформою, яка сприяла підвищенню рейтингу України, є спрощення реєстрації бізнесу. Так, у сфері реєстрації підприємств Україна посіла 30 місце, покращивши свої позиції на 40 пунктів у порівнянні з минулим роком [1]. Також в Україні скорочено час на реєстрацію підприємства платником податків та скасовано збір за державну реєстрацію бізнесу.

Задля спрощення порядку залучення іноземних інвестицій та сприяння відновлення економіки держави, наближення законодавства України до стандартів Європейського Союзу Президент України П. Порошенко підписав Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов’язковості державної реєстрації іноземних інвестицій” (31.05.2016 р. № 1390-VIII), який

скасовує обов’язкову держреєстрацію іноземних інвестицій і спрощує їх залучення в Україну [7].

Більшість експертів, фахівців, юристів вважають, що скасування державної реєстрації іноземних інвестицій позитивно позначиться на підвищенні позиції України у рейтингу Doing Business та індексу інвестиційної привабливості (International Business Compass), а також призведе до зростання прямих інвестицій в Україну.

Однак для подальшого покращення інвестиційного клімату України актуальним на сьогодні є питання вдосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

За оцінками вітчизняних та іноземних експертів, інвестиційний клімат в Україні залишається несприятливим, водночас активність суб’єктів інвестиційної діяльності є недостатньо високою, що обумовлено такими причинами, як [1, 5, 11, 12, 13]: несприятливий інвестиційний клімат через недосконале законодавство та нестійку політичну ситуацію; нестабільність вітчизняного податкового законодавства; високий податковий тиск на капітал підприємств; неузгодженість чинних нормативно-правових документів, що регулюють інвестиційну діяльність; різні умови господарювання вітчизняних та іноземних інвесторів; відсутність дієвої системи страхування іноземних інвестицій; невисокий рівень національного інвестиційного менеджменту; нерозвиненість вітчизняної інвестиційної інфраструктури; низька ефективність функціонування національного фондового ринку; підвищений рівень інфляції; негативний міжнародний імідж України протягом тривалого часу; недостатня інформованість потенційних інвесторів у багатьох країнах про стан і перспективи розвитку України; відсутність гарантій щодо забезпечення прав власності іноземних інвесторів. До зазначеного переліку також варто додати військові дії на сході України. Однак серед негативних характеристик інвестиційного клімату та інвестиційного середовища існує ряд позитивних моментів, які підвищують інвестиційну привабливість країни, серед яких дешевий доступ до українського сировинного ринку, науково-технологічної бази та кваліфікованої робочої сили.

До основних переваг іноземного інвестування для економіки України можна віднести створення нових робочих місць, посилення внутрішньої конкуренції, надходження сучасної техніки та обладнання, а також безпосередньо залучення додаткових фінансових ресурсів в економіку України, що забезпечує збільшення податкових надходжень до бюджету.

Проте варто зауважити: сьогодні державна політика в сфері залучення прямих іноземних інвестицій характеризується відсутністю контролю за частками залучених інвестицій у розрізі сфер економічної діяльності, на законодавчому рівні не визначено перелік стратегічних галузей, участь іноземного капіталу в яких не вплине на національну безпеку країни.

Варто зазначити, що найбільше інвесторів цікавлять проекти, розраховані на короткострокову перспективу, з найшвидшим терміном окупності. Тому для покращення інвестиційного клімату України необхідно зменшити фіскальний тиск на бізнес та знизити податки, активізувати розвиток українського ринку цінних паперів, забезпечити умови для розвитку сучасних фондових інструментів та біржової інфраструктури, знищити корупцію на всіх рівнях влади, зменшити рівень бюрократії та спростити регуляторне середовище, а також збільшити попит громадян на українську продукцію. Окрім цього, покращенню інвестиційної діяльності сприятиме надання пільг малому та середньому бізнесу, можливість реалізації вже розроблених інвестиційних проектів.

Находження інвестицій в економіку держави чи регіону є фактором однозначно позитивним. Проте внутрішні інвестиції виглядають набагато привабливішими, ніж зовнішні, з точки зору структурної перебудови економіки та економічної безпеки держави.

Прямі іноземні інвестиції, кредити МВФ і приватизація, всупереч очікуванням всіх українських урядів, самі по собі не призведуть до економічного прориву. Вони мають стати поштовхом до внутрішніх інвестицій. Досвід країн, що створили “економічне диво”, показує: тільки акцент на внутрішні ресурси може забезпечити країні довгостроковий економічний розвиток. Але мова має йти не про відмову від іноземних інвестицій, які дуже необхідні, а про нейтралізацію негативних ефектів, про забезпечення інвестиційного механізму системою безпеки.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Сьогодні в Україні спроможність акумулювання внутрішніх інвестиційних ресурсів є досить низькою. Об’єктивні закони світової економіки, процеси міжнародної міграції капіталу свідчать про те, що Україна не може стояти осторонь від активного залучення і використання іноземного капіталу.

Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій в Україні має тенденцію до зростання, однак не є достатнім для активного економічного зростання країни. Основними факторами, що сприяють зниженню зацікавленості іноземних інвесторів у процесі капіталовкладення, є політична та законодавча нестабільність, проблема надання надійних гарантій захисту від змін українського законодавства, вагомий податковий та адміністративний тиск, високий рівень корумпованості та бюрократизму, високий рівень інфляції в країні та складний процес реєстрації, ліцензування і митних процедур. До цього додається низький рівень розвитку інфраструктури фінансового ринку, зокрема ринку цінних паперів. Також існують значні дисбаланси у регіональному та галузевому розрізі залучення іноземного капіталу, що не сприяє соціально-економічному розвитку окремих регіонів України. Першочерговими шляхами вирішення проблем іноземного інвестування мають бу-

ти: поліпшення інвестиційного клімату через удосконалення законодавства у відповідності до європейських норм; впровадження механізму страхування ризиків іноземного інвестування та надання урядових гарантій інвесторам на законодавчому рівні, активний розвиток та використання інструментів фінансового ринку. На нашу думку, саме ці основні кроки здатні покращити інвестиційну привабливість України та її регіонів і забезпечити надходження необхідних обсягів іноземного капіталу в економіку країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ведення бізнесу 2016. Міжнародний банк реконструкції та розвитку / Світовий банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/>.
2. Гайдуцький А. Не за крихти. Україні потрібна якісно нова стратегія залучення іноземного капіталу / А. Гайдуцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/finances/ne-za-krihti-ukrayini-potribna-yakisno-novastrategiya-zaluchennya-inozemnogo-kapitalu.html>.
3. Гуря А. О. Інвестиційний клімат в Україні: сучасний стан та напрями покращення / А. О. Гуря // Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди “Економіка”. – 2015. – С. 188-196.
4. Денисюк О. М. Аналіз інвестиційного середовища України: сучасні тенденції та перспективи [Електронний ресурс] / О. М. Денисюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 21. – С. 7-11. – Режим доступу : http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2015/3.pdf.
5. Звіт про інвестиційну привабливість регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrproject.gov.ua/>.
6. Звіт про прямі іноземні інвестиції в Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euy.com.ua>.
7. Офіційний веб-портал Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua>.
8. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Рейтинги: Індекс глобальної конкурентоспроможності, Індекс економічної свободи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.heritage.org>.
11. Швець В. Я. Аналіз інвестиційного клімату в економіці України та шляхи його покращення / В. Я. Швець // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1. – С. 502-508.
12. Investment and Trade Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inve-trade.eu/ru/investments/article>.

13. UNCTAD World Investment Report 2015 [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unctad.org/Templates/>.

REFERENCES

1. Vedennia biznesu 2016. Mizhnarodnyj bank rekonstruktsii ta rozvytku / Svitovyj bank, available at: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/>.

2. Hajduts'kyj A. Ne za krykhty. Ukraini potribna iakisno nova stratehiia zaluchennia inozemnoho kapitalu, available at: <http://gazeta.dt.ua/finances/ne-za-krihti-ukrayini-potribna-yakisno-novastrategiya-zaluchennya-inozemnogo-kapitalu.html>.

3. Hura, A. O. (2015), Investytsijnyj klimat v Ukraini: suchasnyj stan ta napriamy pokraschennia, *Zbirnyk naukovykh prats' KhNPU im. H. S. Skovorody «Ekonomika»*, s. 188-196.

4. Denysiuk, O. M. (2015), Analiz investytsijnogo seredovyscha Ukrainy: suchasni tendentsii ta perspektyvy, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, № 21, s. 7-11, available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2015/3.pdf.

5. Zvit pro investytsijnu pryvablyvist' rehioniv, available at: <http://www.ukrproject.gov.ua/>.

6. Zvit pro priami inozemni investytsii v Ukrainu, available at: <http://www.ey.com/ua>.

7. Ofitsijnyj veb-portal Ministerstva zakordonnykh sprav Ukrainy, available at: <http://mfa.gov.ua/ua>.

8. Ofitsijnyj veb-sajt Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy, available at: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

9. Ofitsijnyj sayt Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

10. Rejtynhy: Indeks hlobal'noi konkurentospro-mozhnosti, Indeks ekonomichnoi svobody, available at: <http://www.heritage.org>.

11. Shvets', V. Ya. (2014), Analiz investytsijnogo klimatu v ekonomitsi Ukrainy ta shliakhy joho pokraschennia, *Ekonomichnyj nobelivs'kyj visnyk*, №1, s. 502-508.

12. Investment and Trade Foundation, available at: <http://inve-trade.eu/ru/investments/article>.

13. UNCTAD World Investment Report 2015, available at: <http://www.unctad.org/Templates/>.